

DOI: <https://doi.org/10.54937/2026.9788056112410.285-290>

APLIKÁCIA TÉMATICKO-APERCEPČNÉHO TESTU (TAT) V SOCIÁLNEJ PRÁCI S OSOBAMI S MENTÁLNYM POSTIHNUTÍM

THE APPLICATION OF THE THEMATIC APPERCEPTION TEST (TAT) IN SOCIAL WORK PRACTICE WITH PEOPLE WITH INTELLECTUAL DISABILITIES

ADAM ČVIRIK

Catholic University in Ružomberok, Slovakia / Adresa autora príspevku
Email: adamko.cvirik@gmail.com
ORCID iD: <https://orcid.org/0009-0009-7046-2175>

ABSTRAKT

Príspevok predstavuje aplikáciu Tématicko-apercepčného testu (TAT) ako projektívnej metódy v praxi sociálnej práce s osobami s mentálnym postihnutím. Výskum, pôvodne realizovaný v rámci diplomovej práce [1], sa zamerá na analýzu príbehov evokovaných vybranými a upravenými TAT tabuľkami s cieľom zachytiť percepčno-kognitívne a emočné charakteristiky respondentov. Na základe kvalitatívnej analýzy boli vytvorené autorské interpretačné škály, ktoré umožňujú hodnotiť koherenciu rozprávania, emočnú diferenciaciu, porozumenie sociálnej situácii a vzťahovú dynamiku.

Zistenia poukázali na to, že osoby s mentálnym postihnutím sú prostredníctvom modifikovaného TAT schopné vyjadrovať aspekty svojho vnútorného sveta, potreby bezpečia, vzťahov a prijatia, hoci prevažne v jednoduchej naratívnej forme. Výstupy sú využiteľné v sociálnej diagnostike, pri individuálnom plánovaní sociálnych služieb, ako aj v supervíznej a vzdelávacej praxi sociálnych pracovníkov. Príspevok zároveň otvára diskusiu o možnostiach interdisciplinárneho využitia projektívnych techník v sociálnej práci ako nástroja pre hlbšie porozumenie klientovi.

Kľúčové slová: *TAT, mentálne postihnutie, sociálna práca, naratívna analýza, percepčno-kognitívne charakteristiky*

ABSTRACT

The paper presents the application of the Thematic Apperception Test (TAT) as a projective method in social work practice with people with intellectual disabilities. The research, originally conducted as part of the author's master's thesis [1], focused on analyzing stories elicited by selected and adapted TAT cards in order to capture respondents' perceptual-cognitive and emotional characteristics. Based on qualitative analysis, original interpretive scales were developed to assess narrative coherence, emotional differentiation, understanding of social situations, and relationship dynamics.

The findings suggest that people with intellectual disabilities can express aspects of their inner world—needs for safety, relationships, and acceptance—through a modified TAT, albeit mostly in a simplified narrative form. These insights can be used in social diagnostics, individualized service planning,

as well as in supervision and training of social workers. The paper also opens a discussion on the interdisciplinary use of projective techniques in social work as tools for deeper understanding of clients.

Keywords: *TAT, intellectual disability, social work, narrative analysis, perceptual-cognitive characteristics*

ÚVOD

V súčasnej sociálnej práci sa čoraz väčší dôraz kladie na porozumenie vnútornému svetu klienta, jeho prežívaniu a spôsobu, akým interpretuje realitu. Tento posun od „diagnostiky deficitu“ k porozumeniu človeku v kontexte jeho príbehu otvára priestor pre nové interdisciplinárne prístupy.

V modernej sociálnej práci pozorujeme rastúci záujem o metódy, ktoré idú za hranice štandardných diagnostických nástrojov a umožňujú zachytiť hlbšie vrstvy prežívania klientov. Najmä u osôb s mentálnym postihnutím sú ich vnútorné svety – ich obavy, motívy, vzťahové predstavy – často ťažko prístupné konvenčnými rozhovormi. Projektívne techniky, ako je Tématicko-apercepčný test (TAT), ponúkajú možnosť získať bohatší a nuansovanejší vhlád do subjektívnych významov, ktoré klienti vytvárajú.

Diplomová práca Príbehy evokované Tématicko-apercepčným testom u mentálne postihnutých osôb [1]. bola jedným z pokusov o premostenie psychologickú a sociálnu perspektívu v práci s osobami s mentálnym postihnutím. Jej školiteľ, prof. Ivo Čermák [2], ocenil originálny výskumný dizajn a praktickú využiteľnosť výsledkov, najmä vytvorenie hodnotiacich škál, ktoré umožňujú lepšie zachytiť percepčno-kognitívne a emočné prejavy klientov.

Cieľom tohto príspevku je ukázať, ako možno poznatky z tejto práce a vytvorené škály aplikovať v praxi sociálneho pracovníka, a tým rozšíriť diagnostické a intervenčné možnosti v práci s ľuďmi s postihnutím.

TEORETICKÝ RÁMEC

V príspevku vychádzame z toho, že sociálna práca s osobami s mentálnym postihnutím musí byť postavená na moderných multidimenzionálnych prístupoch, ktoré reflektujú komplexnosť postihnutia.

Súčasný odborný chápanie integruje medicínsky, sociálny a ekologický model postihnutia – každý z nich zdôrazňuje iný aspekt fungovania človeka, no spolu vytvárajú celistvý a využiteľný rámec pre odbornú prácu [3]. Mentálne postihnutie preto nepovažujeme len za zníženú intelektovú výkonnosť, ale za jav, v ktorom sa prelínajú kognitívne, emocionálne, sociálne a vzťahové faktory.

Pre sociálnu prácu je nevyhnutné vnímať klienta nie cez izolovaný deficit, ale prostredníctvom bariér, ktoré vplývajú na jeho fungovanie – fyzických, spoločenských, komunikačných aj vnútorných [4].

Ako upozornil aj prof. Čermák [2] vo svojom posudku k diplomovej práci, koncept bariér predstavuje dôležitý východiskový rámec pri interpretácii príbehov ľudí s mentálnym postihnutím. Ich naratívy často odhaľujú nielen prekážky vonkajšieho charakteru, ale aj vnútorné limity spojené so sebaobrazom, prežívaním prijatia a pocitom sebahodnoty. Práve tieto jemné, ťažko verbalizovateľné roviny je potrebné v sociálnej práci zachytiť vhodnými metodickými nástrojmi.

Jedným z takýchto nástrojov je Tématicko-apercepčný test (TAT), vytvorený Murrayom a Morganovou (1935), ktorý predstavuje projektívnu techniku založenú na tvorbe príbehov k obrazovým podnetom. V psychológii má TAT dlhoročnú tradíciu v skúmaní osobnosti, motivácie, konfliktov a skrytých psychosociálnych procesov. V sociálnej práci sa však jeho využitie doteraz objavovalo len sporadicky, hoci svojou povahou ponúka presne to, čo je v práci s osobami s mentálnym postihnutím často najdôležitejšie – možnosť zachytiť subjektívny svet klienta a jeho individuálne interpretácie sociálnych situácií.

Vo svojom výskume [1] sme preto prispôbili vybrané TAT tabule tak, aby boli zrozumiteľné pre respondentov s mentálnym postihnutím, najmä redukciami vizuálnej komplexnosti a zdôraznením sociálne orientovaných scén. Následne sme vytvorili autorské hodnotiace škály, ktoré integrujú naratívne, emocionálne a vzťahové prvky rozprávania. Tieto škály umožňujú odborným spôsobom zachytiť koherenciu príbehu, úroveň emočnej diferenciacie, kvalitu vzťahového myslenia a úroveň porozumenia sociálnym situáciám. Takto upravený TAT sa stáva mostom medzi psychologickým a sociálnym porozumením: umožňuje identifikovať, ako osoby s mentálnym postihnutím vnímajú svet, seba samých a svoje vzťahy. Získané príbehy poskytujú cenný pohľad na ich vnútorné prežívanie a môžu významne obohatiť sociálnu diag-

nostiku aj plánovanie intervencií. Pre našu prácu predstavuje TAT nielen diagnostický nástroj, ale aj spôsob, ako hlbšie pochopiť psychosociálne potreby klienta v kontexte jeho života a bariér, ktoré prežíva.

METODOLOGICKÝ RÁMEC

Kontext a etické zabezpečenie

Výskum [1] bol realizovaný v Agentúre podporných služieb v Žiline za odbornej podpory PhDr. Soni Holúbkovej, ktorá garantovala organizačnú a etickú bezpečnosť procesu. Zber dát prebiehal individuálne v podmienkach, ktoré minimalizovali záťaž a podporovali pocit bezpečia respondentov.

Výskumná vzorka

Do štúdie bolo zapojených šesť dospelých respondentov s mentálnym postihnutím. Vzorka zahŕňala osoby s ľahkým až stredne ťažkým stupňom mentálneho postihnutia, pri ktorých bola prítomná základná verbálna komunikácia umožňujúca realizáciu jednoduchých naratívnych úloh. Pri výbere vzorky sme zohľadnili variabilitu úrovne samostatnosti a sociálneho fungovania, aby bolo možné zachytiť rozdiely v naratívnych schopnostiach a percepčno-kognitívnych štruktúrach.

Výber a modifikácia podnetového materiálu

Keďže tradičný súbor TAT obsahuje 31 tabúl, ktoré môžu byť pre osoby s mentálnym postihnutím vizuálne a významovo príliš komplexné, pristúpili sme k modifikácii. Použili sme sedem tabúl (1, 2, 4, 6BM, 7GF, 9GF, 16), pričom selekcia bola prispôbená kognitívnym možnostiam respondentov a zásadám bezpečnosti (vynechali sme tabule s výrazne ambivalentným alebo emočne preťažujúcim obsahom). Modifikovaný súbor umožnil zachytiť naratívne, emočné a vzťahové procesy bez rizika dezorientácie alebo nadmernej záťaže.

Postup zberu dát

Zber dát prebiehal individuálne. Každý respondent pracoval s vybranými tabuľkami, pričom odborník poskytoval neutrálne podnety (napr. „Čo by sa podľa vás mohlo diať?“, „Ako sa asi cítia tieto osoby?“). Príbehy boli nahrávané a následne doslovne prepísané, aby sme zachytili aj jemné jazykové a obsahové nuansy.

Analytický rámec a hodnotiace škály

Na analýzu sme využili autorské hodnotiace škály vytvorené pre túto výskumnú skupinu [1]. Škály sa zameriavali na päť oblastí:

1. **Koherencia rozprávania** (logická nadväznosť a štruktúra príbehu),
2. **Zrozumiteľnosť vzťahov** (interpretácia interakcií medzi postavami),
3. **Emočná diferenciacia** (schopnosť rozlišovať a pomenovať emócie),
4. **Súlad príbehu s obsahom tabule** (miera práce s vizuálnymi prvkami a symbolikou),
5. **Porozumenie sociálnej situácii** (interpretácia kontextu, správania a motivácií postáv).

Škály sme použili v kombinácii s kvalitatívnou analytickou stratégiou, najmä s tematickou a naratívnu analýzou, s cieľom identifikovať opakujúce sa obsahové a vzťahové vzorce v príbehoch.

Hodnotiace škály boli podľa posudku prof. Čermáka [2] originálnym a prakticky využiteľným príspevkom k diagnostike naratívov osôb s mentálnym postihnutím, keďže reflektujú ich špecifické jazykové, emocionálne a kognitívne charakteristiky výrazne lepšie než existujúce skórovacie systémy, ktoré sú primárne vytvárané pre populáciu bez postihnutia.

Metodológia, ktorú sme zvolili, nám tak umožnila vytvoriť komplexný, multidimenzionálny obraz o tom, ako osoby s mentálnym postihnutím konštruujú svoje príbehy, aké emócie dokážu identifikovať a ako chápú sociálne situácie – čo je pre sociálnu prácu mimoriadne dôležité.

HLAVNÉ ZISTENIA

Analýza naratívnych protokolov potvrdila, že aj osoby s mentálnym postihnutím dokážu prostredníctvom modifikovaného TAT vytvárať zmysluplné príbehy, ktoré odrážajú ich vnímanie sveta, vzťahov a emócií. Hoci boli príbehy prevažne jednoduché a menej symbolické, poskytovali dôležité psychosociálne informácie využiteľné v sociálnej práci. Výsledky možno rozdeliť do troch kľúčových oblastí: percepčno-kognitívnej, emočnej a vzťahovej.

1. Percepčno-kognitívna rovina

V tejto oblasti sa ukázalo, že respondenti dokážu konštruovať príbehy s elementárnou dejovou líniou, pričom zachovávajú základnú koherenciu a význam. Mnohé naratívy však obsahovali logické skoky, nesúlad medzi postavami alebo nedostatočné prepojenie jednotlivých častí príbehu. Ukázala sa tiež obmedzená schopnosť pracovať so symbolickým významom situácií či s metaforickými prvkami, čo je v súlade s predchádzajúcimi poznatkami o kognitívnom spracovaní u osôb s mentálnym postihnutím [3]. Napriek tomu, naše hodnotiace škály umožnili diferencovať individualitu naratívnych schopností a identifikovať špecifické silné a slabé stránky každého respondenta.

2. Emočná expresivita

V emočnej rovine dominovali základné emócie (radosť, smútok, strach), ktoré respondenti relatívne spoľahlivo identifikovali a pomenovali. Zložitejšie emočné stavy (napr. ambivalencia, vina, vnútorný konflikt) sa objavovali zriedkavejšie. Táto skutočnosť je v súlade s limitmi emočného rozlišovania u ľudí s mentálnym postihnutím [4]. Pre sociálnu prax sú však aj tieto jednoduché emočné výpovede významné – naznačujú, čo klient v sociálnych situáciách prežíva a aké typy situácií môžu byť preňho stresujúce alebo bezpečné.

3. Vzťahová dynamika a sociálne témy

Príbehy často zachytávali jednoduché, ale významné sociálne scenáre, ako sú rodinné vzťahy, starostlivosť, opatera a podpora. Veľmi silne sa objavoval motív závislosti, ochrany a rodinnej väzby, predovšetkým v kontexte matka–dieťa. Táto stabilná prítomnosť vzťahových tém naznačuje, že pre respondentov je bezpečná väzba a potreba ochrany ústredným prvkom ich sociálneho fungovania. Podľa odporúčaní prof. Čermáka [2] možno tieto výsledky interpretovať aj ako prejav vnútorných a vonkajších bariér, ktoré ovplyvňujú ich schopnosť orientovať sa v sociálnych situáciách.

Celkové zhodnotenie

Výsledky ukazujú, že zdanlivo jednoduché príbehy osôb s mentálnym postihnutím obsahujú bohaté informácie o ich prežívaní, porozumení svetu a sociálnych potrebách. Tieto zistenia sú pre sociálnu prácu mimoriadne dôležité – mnohé správania, ktoré môžu pôsobiť ako rigidné či neadaptívne, majú svoj pôvod v limitovanej schopnosti chápať zložitejšie sociálne podnety, nie v nechote spolupracovať. Analýza naratívov tak umožňuje pracovníkom citlivejšie porozumieť klientovi a lepšie prispôbiť intervencie jeho možnostiam.

DISKUSIA K APLIKÁCII V SOCIÁLNEJ PRÁCI

Zistenia naznačujú, že TAT možno vnímať nielen ako psychologický, ale aj ako sociálne relevantný nástroj dopĺňajúci sociálnu diagnostiku u osôb s mentálnym postihnutím [1]. Projektívne rozprávanie umožňuje zachytiť vzťahové a emočné vzorce, ktoré bývajú v priamom rozhovore menej dostupné. Pre sociálnu prácu je to dôležité, pretože tieto procesy tvoria základ porozumenia klientovým reakciám, potrebám a rozhodnutiam.

TAT možno interpretovať ako komunikačný most: klient nehovorí priamo „o sebe“, ale o postavách, pričom do príbehu premieta vlastné významy, obavy a očakávania. Pre osoby s mentálnym postihnutím môže byť takýto nepriamy spôsob vyjadrenia prirodzenejší a menej ohrozujúci. Získané naratívy sa môžu stať východiskom pre individuálne plánovanie – napríklad pre formulovanie cieľov podpory, identifikáciu rizikových situácií (ktoré v príbehoch vyvolávajú strach, neistotu, konflikt) a pre pomenovanie zdrojov bezpečia (postavy, ktoré poskytujú oporu, ochranu, prijatie).

V praxi sa ako perspektívne ukazuje aj využitie TAT a autorských škál v supervízii a vzdelávaní sociálnych pracovníkov. Príbehy môžu slúžiť ako reflexívny materiál podporujúci empatiu, citlivosť na bariéry a presnejšie porozumenie špecifikám naratívneho a emočného spracovania u tejto cieľovej skupiny. Takto sa TAT môže stať dynamickým nástrojom prepájajúcim diagnostickú, intervenčnú a vzdelávaciu rovinu.

ZÁVER A ODPORÚČANIA PRE PRAX A ĎALŠÍ VÝSKUM

Na základe realizovaného výskumu konštatujeme, že modifikovaný TAT a autorské hodnotiace škály predstavujú prakticky využiteľný príspevok pre sociálnu prácu s osobami s mentálnym postihnutím. Tieto škály umožňujú systematicky hodnotiť naratívne, emočné a vzťahové aspekty klienta, ktoré sú v bežnom rozhovore často prehliadané, no pre pochopenie jeho potrieb a fungovania sú kľúčové. V praxi vidíme veľký potenciál v ich širšom využití – či už v sociálnej diagnostike, v plánovaní intervencií, alebo v supervízii pracovníkov.

Za dôležité považujeme pokračovať vo výskume, najmä:

- overiť spoľahlivosť a validitu autorských škál na väčšej a heterogénnejšej vzorke,
- skúmať adaptáciu podnetového materiálu TAT pre rôzne úrovne mentálneho postihnutia a rôzne kontexty poskytovania sociálnych služieb,
- posúdiť možnosti štandardizácie postupu administrácie a interpretácie v interdisciplinárnej spolupráci.

Odporúčania pre prax:

1. Zahnúť TAT ako doplnkovú kvalitatívnu metódu do sociálnych diagnostických procesov s cieľom zachytiť subjektívny svet klienta vo väčšej hĺbke.
2. Overiť psychometrické vlastnosti autorských škál na rozsiahlejšej vzorke ako predpoklad ich profesionálnej implementácie.
3. Vypracovať metodický manuál pre sociálnych pracovníkov s jasným postupom, odporúčaniami a modelovými príkladmi práce s projektívnymi technikami.
4. Podporiť interdisciplinárnu spoluprácu sociálnych pracovníkov, psychológov a špeciálnych pedagógov pri aplikácii TAT, aby sa zabezpečila zodpovedná a konzistentná interpretácia.
5. Integrovať naratívne a projektívne techniky do supervízneho a vzdelávacieho procesu pracovníkov sociálnych služieb na posilnenie reflexie, empatie a profesionálnej citlivosti.

Sme presvedčení, že ďalší rozvoj tejto oblasti má veľký význam pre sociálnu prácu. Ako upozorňujeme, priestor pre ďalší výskum je mimoriadne široký – od teoretických konceptualizácií až po praktické aplikačné inovácie. Veríme, že naše škály a upravený TAT sa môžu stať podnetom pre komplexnejšie chápanie klientov s mentálnym postihnutím a prispieť k zvyšovaniu kvality sociálnych služieb.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

- [1] ČVIRIK, A. (2022). *Príbehy evokované Tématicko-apercepčným testom u mentálne postihnutých osôb*. Diplomová práca. Filozofická fakulta, Katolícka univerzita v Ružomberku.
- [2] ČERMÁK, I. (2022). Posudok diplomovej práce „Príbehy evokované TAT u mentálne postihnutých osôb“. Katolícka univerzita v Ružomberku.
- [3] VALENTA, M., aj kol. (2012). *Inkluze a speciální pedagogika*. Portál.
- [4] EMERSON, E., HALTON, M. (2014). *Health inequalities and people with intellectual disabilities*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9781139192484>
- [5] MORGAN, C. D., MURRAY, H. A. (1935). *Thematic Apperception Test*. Harvard University Press. <https://doi.org/10.1037/t02717-000>

ĎALŠIE ZDROJE

- ARONOW, E., WEISS, K. A., REZNIKOFF, M. (2013). *The handbook of projective techniques*. Routledge.
- BELLAK, L., ABRAMS, D. M. (1997). *The Thematic Apperception Test: Applications in clinical practice*. Psychological Corporation.
- KANTKOVÁ, E. (2011). *Príbehy evokované TAT u osôb s Alzheimerovou chorobou*. Diplomová práca. Masarykova univerzita.